

Kdo jsem? Co kdybych se výjimečně odvolal na známé rčení: totiž proč by všechno nebylo v tom, s kým „se objevuji“? Musím přiznat, že mě toto slovo svádí z cesty, protože má tendenci vytvářet mezi určitými bytostmi a mnou nadměru nevyhnutelné a mnohem podivnější a znepokojivější vztahy, než jsem myslel. Říká mnohem víc, než chce říci, dává mi zaživa roli přízraku a jasně naráží na to, že abych byl tím, kdo jsem, musel bych přestat být. Když je přijmu v tomto lehce zavádějícím smyslu, naznačuje, že to, co považuji za objektivní projevy svého života, projevy závisející víceméně na mé vůli, je jen tím, co do mezí tohoto života pronikne z činnosti, jejíž skutečný prostor je mi zcela neznámý. Moje představa „přízraku“ – při vší konvenčnosti jeho podoby a zároveň jeho slepé závislosti na určitých nahodilostech chvíle a místa – má pro mne význam především jako konečný obraz muk, která mohou být věčná. Je možné, že můj život je jen takovýmto obrazem a že jsem odsouzen vracet se zpět a přitom se domnívat, že zkoumám nové, že jsem odsouzen snažit se o poznání toho, na co bych se měl velmi lehce rozpomenout, odsouzen dozvědět se jen malou část toho, co jsem zapomněl. Tento pohled na sebe sama mi připadá klamný jen tím, že předpokládá předem, jaký jsem, že klade hotovou podobu mého myšlení, které nemá důvod činit ústupky času, nesprávně do dřívější roviny a zároveň v sobě zahrnuje představu nenapravitelného zavržení, pokání nebo pádu, jejíž mravní nepodloženost je podle mého názoru mimo jakoukoli diskusi. Důležité je, že ony zvláštní schopnosti, které

zde na zemi v sobě ponenáhlu objevuji, mne nikterak neodvádějí od výzkumu určité schopnosti obecné, jež je mi vlastní a není mi předem dána. Za všemi svými zálibami, o nichž vím, za duchovní spřízněností, kterou pocítuji, za přitažlivostí k věcem či lidem, jíž podléhám, za událostmi, které prožívám a které prožívám jen já, za řadou popudů, které u sebe pozoruji, pohnutí, jež zažívám jen já sám, za tím vším se ve srovnání s jinými lidmi snažím zjistit, v čem spočívá – ne-li z čeho vyplývá – moje odlišnost. Cožpak teprve podle toho, jak hluboce si uvědomím tuto odlišnost, neodhalím, co jsem – já mezi všemi ostatními – přišel vykonat na tento svět a jaké jedinečné poselství přináším, že za jeho osud nemohu odpovídat než svou hlavou?

Právě na základě takových úvah docházím k názoru, že je žádoucí, aby se kritika – vzdá se tím, pravda, svých nejdražších výsad, ale dá si koneckonců cíl méně marný, než je pouhé mechanické objasňování myšlenek – omezila na uvážené výpravy do oblasti, kterou považuje za nejpřísněji zakázanou a která je, necháme-li stranou dílo, onou oblastí, kde se autor, vydaný drobným skutečným všedního života, vyjadřuje zcela nezávisle a často tak osobitě. Ani ta nejlepší studie Hugova díla není s to vyvolat v nás tak překvapivě živý zážitek a hluboké pochopení toho, kým Hugo byl a kým je, jako vzpomínka na následující historiku a ujištění, že onen jímavý rituál se opakoval dennodenně po celá léta: na sklonku života, když byl s Juliettou Drouetovou potisící na stejné projíždce, přerušil Hugo své zadumání vždy jen ve chvíli, kdy jejich kočár míjel budovu se dvěma vchody, jedním velkým, druhým malým, ukázal Juliettě na velká vrata a řekl: „Vchod pro jezdce, madame,“ ona ukázala na malá a odpověděla: „Vchod pro pěší, pane,“ a pak kousek dál, u dvou stromů s vzájemně propletenými větvemi pronesl: „Filemon a Baucis,“ věda, že na to Juliette neodpoví. Ta dvoje vrata jsou jako zrcadlo jeho síly a zrcadlo jeho slabosti; nevíme, která z nich byla zrcadlem jeho malosti a která velikosti.

Foto: J.-A. Boiffard

1. Za výchozí bod si zvolím hotel Slavných mužů... (str. 35)

2. Panství Anho, holubník... (str. 35)

A k čemu by nám byl největší génius světa, kdyby vedle sebe nesnesl tu rozkošnou opravu, opravu lásky, cele obsaženou v Juliettině odpovědi? Nejpronikavější, nejzapálenější vykladač Hugova díla ve mně nikdy nezbudí nic, co by se vyrovnalo tomuto výsostnému smyslu pro *míru věcí*. Jak bych si pochvaloval, kdybych měl o každém člověku, kterému se obdivuji, soukromý dokument takové ceny. Jelikož jej nemám, spokojím se i s dokumenty menší ceny a ne tak soběstačnými z hlediska citu. Nejsem přehnaným ctitelem Flauberta, když se však dovidám, že v *Salambo*, jak sám doznává, chtěl pouze „vyvolat dojem žluté barvy“ a v *Paní Bovaryové* „vytvořit něco, co by mělo barvu plísně v koutech, kde jsou sviňky“, a že všechno ostatní mu bylo docela jedno, takové záměry, vlastně mimoliterární, mi ho přibližují. Velkolepé světlo na obrazech Courbetových je pro mne světlem náměstí Vendôme ve chvíli, kdy byl stržen sloup. Kdyby se v naší době muž jako Chirico uvolil vyjádřit cele a samozřejmě bez uměleckého zpracování, až do nejmenších a také nejznepokojivějších detailů, podstatu zážitků, které kdysi ovlivnily jeho jednání, pomohl by výkladu uměleckého díla značně pokročit! Bez něho, ba co dím – proti jeho vůli, jen s pomocí jeho tehdejších pláten a rukopisného sešitku, který mám v ruce, by se nedal rekonstruovat – leda nedokonale – svět, v němž žil až do roku 1917. Je to velká škoda, že tuto mezeru nelze vyplnit, že nelze plně zachytit všechno, co v takovém světě jde proti zavedenému řádu a vytváří nové měřítko věcí. Chirico tehdy přiznal, že může malovat jen v *úžasu* (úžas musí být prvotní) nad určitou dispozicí předmětů a že veškerá záhada objevování spočívá pro něj v onom slově: *úžas*. Jistě, dílo, které takto vzniklo, zůstalo „úzce spjato s tím, co vyvolalo jeho zrod“, ale podobalo se mu jen „tím zvláštním způsobem, jímž jsou si podobní dva bratři, nebo spíš snový obraz určité osoby a ona skutečná osoba. Je a zároveň to není táž osoba; v jejích rysech pozorujeme lehkou a tajuplnou proměnu“. Kromě rozložení předmětů, jež pro něj mělo zcela zvláštní, do očí bijící zřejmost, by ještě stálo za to upnout kritickou pozornost na

ony předměty samy a zkoumat, proč byly k určitému rozložení vybrány v tak malém počtu právě ony. Nic o Chiricovi neřekneme, pokud nevysvětlíme jeho nejsubjektivnější pohledy na artyčok, rukavici, sušenku nebo cívku. Že v této oblasti nemůžeme počítat s jeho spoluprací!¹

Pokud jde o mne, ještě důležitější, než je setkání lidské mysli s určitou dispozicí věcí, je dispozice něčí mysli k určitým věcem, přičemž oba tyto způsoby vládnou samy o sobě všem formám vnímavosti. Takto objevuji, že s Huysmansem, Huysmansem knih *Na rejdě* a *Tam dole*, mě spojuje to, jak oba hodnotíme všechno, co se naskytne, jak se zaujatostí zoufalce vybíráme z toho, co je, takže jestli jsem ho k své velké lítosti nemohl poznat jinak než z jeho díla, je mi možná nejméně cizí z mých přátel. Vždyť se také víc než kdo jiný přičinil o to, aby se dovedlo až k nejzazší hranici ono nezbytné, *vitální* rozlišení mezi záchranným pásem, který je na pohled tak křehký a může se stát naší spásou, a závrtným nástrojem sil, které se spikly, aby nás potopily. Svěřil mi, jakou rozechvívající nudu v něm vyvolávala takřka všechna divadelní přestavení; nikdo před ním nedokázal – když už ne přizvat mě k velkému procitnutí bezděčného na zpusťované půdě vědomých možností –, pak aspoň lidsky mě přesvědčit o jeho absolutní osudovosti a o tom, že je pro mne zbytečné mu unikat. Jak jsem mu vděčen, že mě bez ohledu na účinek, jaký vyvolá, zpravuje o všem, co se ho týká, na co myslí ve chvílích nejhlubší úzkosti – z toho, co leží mimo jeho úzkost –, že jako tolik básníků svou úzkost nesmyslně „neopěvuje“, ale trpělivě, nenápadně vypočítává sebemenší, na vůli zcela nezávislé důvody, které ještě má k tomu, aby byl a aby byl tím, kdo mluví, sám dobře nevěda pro koho! I on podléhá oněm neustálým podnětům, které přicházejí jakoby zvenčí a na několik okamžiků v nás vyvolají nehybnost před nějakým náhodným, víceméně novým seskupením, jehož

1 Krátce poté měl Chirico bohatě vyhovět tomuto přání [viz *Hebdomeros*, éd. du Carrefour, Paris 1929 – pozn. aut. 1962].

tajemství bychom asi našli v sobě, kdybychom se do sebe pořádně zahleděli. Nemusím ani říkat, jaký rozdíl dělám mezi ním a všemi těmi empiriky románu, kteří tvrdí, že uvádějí na scénu postavy, jež se od nich zřetelně liší, a přitom je fyzicky i morálně budují podle sebe, z potřeby, kterou nijak netoužíme znát. Z jedné skutečné postavy, o níž mají dle svého názoru jakés takés ponětí, udělají dvě postavy příběhu; ze dvou, rovněž bez rozpaků, udělají jednu. A my s nimi ještě diskutujeme! Kdosi navrhl mému známému autorovi, aby v chystané knížce, jejíž hrdinka mohla být velmi snadno poznána, změnil *ještě* aspoň barvu jejích vlasů. Jako blondýna prý bude mít větší naději, že neprozradí brunetu. Nuže nemyslím si, že je to dětinské, myslím, že je to skandální. I nadále vyžaduji jména a zajímám se jen o knihy, které jejich autoři nechají otevřené dokořán jako dveře a ke kterým netřeba hledat klíč. Dny psychologické literatury s románovou fabulací jsou našťěstí sečteny. Jsem přesvědčen, že ránu, z níž se tato literatura nevzpamatuje, jí zasadil Huysmans. Pokud jde o mne, budu i nadále bydlet ve svém skleněném domě, kde je kdykoli možné vidět, kdo mě přichází navštívit, kde všechno, co je zavěšeno na stropě a na stěnách, drží jako nějakým kouzlem, kde v noci odpočívám na skleněné posteli ve skleněných prostěradlech a kde se mi dříve či později vyjeví, *kdo jsem*, vyryto diamantem. Nic mě neokouzluje tak, jako ono naprosté vymizení Lautréamonta za jeho dílem, a neustále mám na mysli jeho: „Tiky, tiky a tiky.“ Ale v případech, kdy člověk ustoupí tak úplně do pozadí, zůstává pro mne cosi nadpřirozeného. Usilovat o to by bylo nanejvýš marnivé a jsem přesvědčen, že taková ctižádost svědčí jen o malé poctivosti těch, kdo se jí kryjí.

Na okraji příběhu, který budu vyprávět, mám v úmyslu uvést jen nejvýznačnější epizody svého života, *tak jak jsem s to jej pojímat vně jeho základní osnovy*, tedy právě v té rovině, kde je vydán náhodám, od nejmenší po největší, kde odmítá běžnou představu, kterou o něm mám, a zavádí mě do světa jakoby

zakázaného, do světa náhlého srovnávání, ohromujících shod, reflexů překonávajících každý jiný duševní vzlet, akordů vytukávaných jako na klavíru, blesků, které by umožnily vidět, skutečně vidět, kdyby nebyly ještě rychlejší než ty druhé. Jde o skutečnosti, jejichž vnitřní hodnota je bezpochyby těžko kontrolovatelná, které však svou naprosto nečekanou, přehnaně nahodilou povahou a vyvoláváním podezřelých myšlenkových asociací – převedou vás třeba od představy babího léta k pavučině, to znamená k něčemu, co by bylo nejtrpytivější a nejkouzelnější věcí na světě, nebýt v koutku nebo někde nablízku pavouk –, tedy o skutečnosti, jež mají pokaždé, i kdyby byly pouhými postřehy, všechny vnější znaky signálu, nedá se přesně říci jakého, o skutečnosti, které působí tak, že v naprosté samotě kolem sebe cítím záhadné přítomnosti, a které mě usvědčují z iluze pokaždé, když se domnívám, že otáčím kormidlem lodi sám. Tyto skutečnosti by se daly odstupňovat od nejjednodušší k nejsložitější, počínaje oním nedefinovatelným hnutím mysli, jež v nás vyvolá pohled na velmi vzácné předměty nebo příchod do těch či oněch míst, přičemž oba ty zážitky provází velmi výrazný pocit, že na nich závisí něco pro nás nade vše závažného, podstatného, a konče úplnou ztrátou vnitřního klidu, zaviněnou určitými spojitostmi, určitými shodami okolností, které vysoce přesahují naše chápání a připouštějí návrat k rozumem řízené činnosti jen tehdy – aspoň ve většině případů –, vyburcujeme-li v sobě pud sebezáchovy. Mezi skutečnostmi znamenajícími lehké vybočení a skutečnostmi znamenajícími pád do propasti bychom mohli stanovit řadu mezistavů. Od skutečností, při nichž se mi daří být sám sobě pouze vyjeveným svědkem, k jiným, kde poznám, co je zapříčinilo, a do jisté míry odhadnu, v co vyústí, je možná stejně daleko jako od jedné z výpovědí nebo od jednoho celku výpovědí, které tvoří „automatickou“ větu či text, k výpovědi nebo celku výpovědí, jež pro téhož pozorovatele tvoří věta nebo text, v nichž všechny výrazy zrale uvážil a zvážil. V prvním případě nemá pocit, že je abych tak řekl vázán odpovědností, v druhém

Foto: Ze sbírky G. Sirota

3. Řeknu-li, že socha Étienne Doleta na náměstí Maubert v Paříži mě vždycky přitahovala a zároveň ve mně vyvolávala nesnesitelnou nevolnost... (str. 35)

Foto: Man Ray

4. Paul Éluard (str. 36)

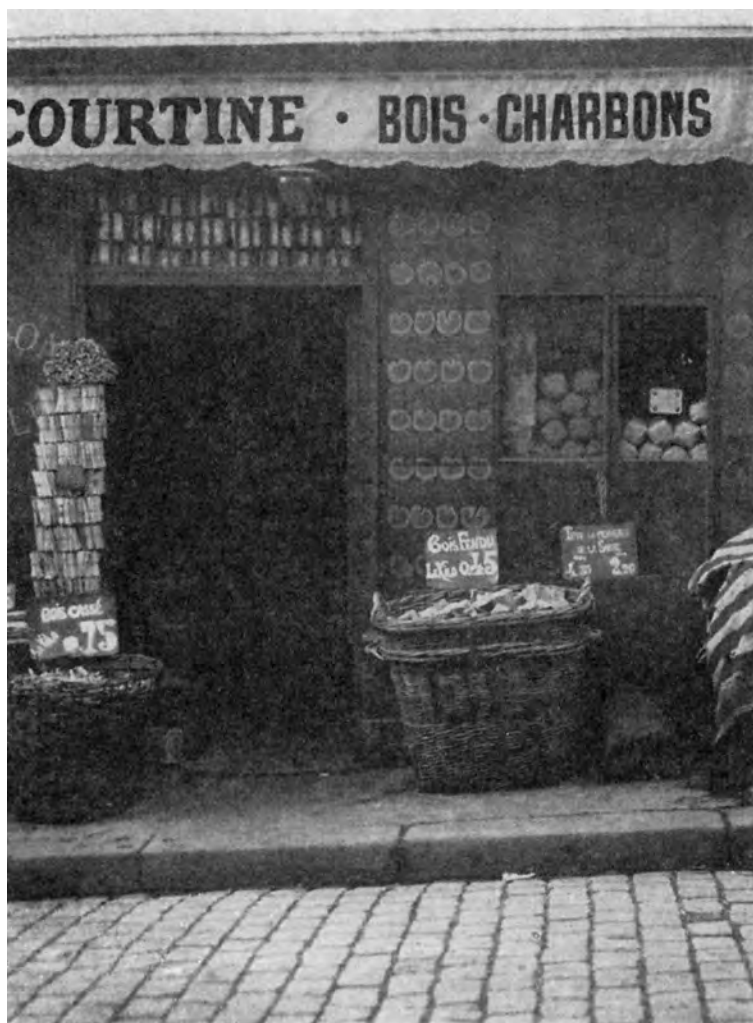

Foto: J.-A. Boiffard

5. Slova UHLÍ-DŘÍVÍ... (str. 36)

Foto: Man Ray

6. O několik dní později se objevil Benjamin Péret... (str. 37)

případě jí vázán je. Zato ho překvapuje, fascinuje daleko víc to, co probíhá tam, než co probíhá zde. Je na to také pyšnější, což je velice zvláštní, cítí se při tom volnější. S vybranými zážitky, o nichž jsem mluvil, tak tomu je, a včetně té části, která je nesdělitelná, jsou zdrojem nesrovnatelného potěšení.

Ať ode mne nikdo nečeká, že vydám celkový počet z toho, co mi v této oblasti bylo dáno prožít. Omezím se zde na volné vzpomínky na to, co se mi kdysi přihodilo bez nejmenšího popudu z mé strany, na to, co ke mně přichází nepředvídatelnými cestami a co mi udává míru zvláštní milosti a nemilosti, které si se mnou pohrávají; budu o tom mluvit bez předem stanoveného řádu a podle momentálního rozmaru, nechávajícího vyplavat to, co vyplouvá.

Za výchozí bod si zvolím hotel Slavných mužů na náměstí du Panthéon, kde jsem bydlel kolem roku 1918, a za odpočinkovou zastávku zámek Ango ve Varengeville sur Mer, kde jsem nyní, v srpnu 1927, stále podoběn sám sobě, zámek Ango, kde mi nabídli, až budu potřebovat klid, ubytování v chatě uměle maskované houštinami na pokraji lesa, v níž si budu moci dělat, co chci, a odkud bych i mohl vyrážet na lov s výrem. (Což od chvíle, kdy jsem chtěl psát *Nadju*, bylo možné, aby tomu bylo jinak?) Nezáleží na tom, jestli tu a tam nějaký drobný omyl nebo opominutí, případně konfuze nebo neúmyslné zapomenutí vrhne stín na to, co právě vyprávím, na to, co by jako celek nemělo budit nedůvěru. Zkrátka byl bych rád, aby podobné nahodilosti myšlení nenabýly *nepřiměřených* proporcí lokálních zpráv, takže řeknu-li například, že socha Étiennea Doleta na náměstí Maubert v Paříži mě vždycky přitahovala a zároveň ve mně vyvolávala nesnesitelnou nevolnost, ať se z toho hned nevyvozuje, že jsem případ vyžadující psychoanalýzu, léčebnou metodu, kterou mám ve vážnosti a o níž si myslím, že si dala nemalý úkol dostat člověka ze sebe ven, ale od níž očekávám jiné výsledky, než jsou úkony soudního vykonavatele. Jsem

ostatně přesvědčen, že navzdory svým velkým přednostem není schopna utkat se s podobnými jevy, právě tak jako jí prokazujeme už velkou čest, připustíme-li, že řeší vyčerpávajícím způsobem problém snu nebo že svým vysvětlením chybných úkonů nezpůsobuje nová opomenutí. Tím se dostávám k své vlastní zkušenosti, k tomu, co je pro mne o mně takřka stálým předmětem kontemplací a snění.

Když jsem v den premiéry Apollinairovy hry *Barva doby* v sále Akademie Renée Maubel hovořil o přestávce na balkóně s Piccassem, přistoupil ke mně mladý muž, vykotal pár slov a pak konečně vysvětlil, že mě považoval za přítele, o němž slyšel, že ve válce padl. Tím to pochopitelně skončilo. Krátce potom jsem prostřednictvím Jeana Paulhana zahájil písemný styk s Paulem Éluardem, aniž jsme tehdy měli sebemenší potuchu o tom, jak vypadáme. Když pak jednou dostal propustku, přišel mě navštívit: to on ke mně přistoupil na *Barvě doby*.

Slova UHLÍ-DŘÍVÍ, protažená přes celou poslední stránku *Magnetických polí*, mě obdařila na celou jednu neděli, kdy jsem se procházel se Soupaultem, bizarní schopností objevit předem všechny krámky, jež označují. Mám dojem, že ať jsme se dali kteroukoli ulicí, dovedl jsem určit, v jaké vzdálenosti na pravé nebo levé straně se krámky s dřívím objeví. A že jsem to vždycky uhodl správně! Byl jsem předem upozorněn a veden ne halucinačním obrazem zmíněných slov, ale obrazem průřezu jednoho takového polínka, jaká vídáme v malých hraničkách na fasádě po obou stranách dveří do krámků; jsou namalovaná jen v hrubých rysech a nevýraznou barvou, pouze jejich střed je tmavší. Ten obraz mě pronásledoval i po návratu domů. Melodie kolotoče s dřevěnými koníky, zaznívající od křižovatky Médicis, na mě taky dělala dojem toho dřevěného polena. A ode mne z okna působila stejným dojmem i lebka Jean-Jacquesa Rousseaua, jehož socha ke mně byla otočena zády dvě tři patra pode mnou. Dostal jsem strach a rychle od okna odstoupil.